

Emmanuel Levinas - studieverlof juni 2013, Tom Rijken

Inleiding

In mijn vorige studieverlofperiode heb ik mij bezig gehouden met contextueel handelen van dr. Nagy. In dat studieverlof in 2012 kwam ik in de basistheorie van dr. I. Nagy steeds de gedachten van filosoof Emmanuel Levinas tegen. Dit leidde ertoe om voor mijn laatste periode van mijn studieverlof 2013, mij bezig te houden met Emmanuel Levinas.

Emmanuel Levinas is in 1906 geboren in Litouwen. In 1923 vertrok Levinas naar Frankrijk om filosofie te gaan studeren in Straatsburg. Hij promoveerde in 1961 met het proefschrift: "Totaliteit en Oneindigheid". Hierbij nu enkele kerngedachten die ik bij Levinas heb opgedaan, en zeker in het komende jaar in mijn preken nader zal uitwerken.

Kern van de filosofie van Emmanuel Levinas.

De literatuur en de Bijbel cirkelen rond de vraag naar de zin van het leven. Daarin is het duidelijk dat de Bijbel een bijzonder wijsheidsboek is.

Basis bij Levinas is dat de mens primair en fundamenteel een genietend wezen is. Genieten = leven = tellen van zegeningen. Is "goedendag" zeggen: zegening, het beschikbaar zijn voor de ander. Is antwoordelijk mens zijn. Genieten is een belangrijk woord in zijn filosofie. Genieten is een vermogen tot omzetting van een vreemde energie in mijn energie. Geraakt worden is geroepen worden, is antwoord moeten geven, is gericht worden, is gevoeligheid. Leven is dus genieten van de kwaliteit van het leven.

Verantwoordelijkheid = het goede. *Voor Levinas zijn God en het Goede synoniem.*

Hij gaat hiermee terug naar Plato: Het goede is boven het zijnde. Het goede als transcendent, boven het zijn verheven. Schep geluk, schep genieten, schep de voorwaarden voor genieten, schep de voorwaarden voor kwaliteit van leven, schep voorwaarden voor geluk. Weet dat in de waarde van de andere mens het goede veel ouder is dan het kwaad. Het goede is bij Levinas verantwoordelijk zijn, welzijn van de ander op het oog hebben en dit uit belangeloosheid.

Tegelijk moeten we weten dat vrijheid niet bestaat zonder onvrijheid. De mens maakt keuzes en roept in die keuzes onheil over zich af. De vrijheid van de mens brengt risico's met zich mee.

a. In het gelaat van de ander ontmoet ik God.

Levinas spreekt over het gelaat dat mij aanziet. *Het gelaat is de schittering van de exterioriteit of van de transcendentie*, het is de Ander als autonome zingever.

Het gaat dan om de hele mens die tegenover je staat en niet alleen om het gezicht of de gelaatsuitdrukking. Gelaat: jij die mij aanziet. Het gelaat is niet wat gezien wordt, het is geen object. Het verschijnen van het gelaat heeft een uiterlijkheid die een oproep is.

"Elk van ons is schuldig voor allen en voor alles, en ik meer dan anderen", aldus Dostojevski, waar Levinas volledig bij aansluit. In positieve zin kunnen we zeggen, dat zodra de ander mij aankijkt, ik daardoor verantwoordelijk ben.

Het gelaat vraagt mij: "U wordt verzocht" Gelaat is jij die mij aanziet. Het gelaat geldt voor het hele lichaam, ik hoor, zie, voel, ruik die ander.

Ik ben ik dankzij de ander, de ander is ander dankzij mij. Pas in de oppositie word ik *ik*.

Geraakt door de ander ben ik in principe al vòòr de ander. Ik toon dan kortom een automatische geneigdheid of gewilligheid tot het Goede. "God" beveelt tot goedheid, niet jegens Hem maar jegens de naaste. Dienst aan de naaste is "gods-dienst". Het appel van de naaste verbindt mij met "God", in de zin dat ik in het appél een goddelijke opdracht hoor: "Hier ben ik", dat is de situatie van geraakt zijn.

Mensen kunnen beestachtig handelen. Maar diep in ieder mens, is men geroepen tot verantwoordelijkheid, een bestemming die om wat voor redenen in het dagelijks leven kan mislukken.

Uiteindelijk weet ik dat het goede groter is dan het kwaad. Theologisch zet dit in het Christendom de boel aardig op zijn kop. Toch vind ik het uitgangspunt van Levinas, dat het goede groter is dan het kwade heel mooi om verder uit te werken en in de theologie daar duiding aan te geven.

Wel moeten wij ervan uitgaan dat dit goede dus een bron heeft die niet in de natuur ligt. De natuur is naar de mens toe onverschillig, de natuur is een doofstomme, blinde, brute kracht. Zij is volkomen onverschillig, naar zichzelf en naar de mens. De natuur heeft geen intrinsieke waarde. De natuur gaat op die manier haar gang als een doelloze, volkomen toevallige evolutiekracht waar het ene leven bestaat ten koste van het andere. De natuur is jagen en gejaagd worden, eten en gegeten worden, verdrukken en verdrukt worden. Daarbij is menselijk leven ook iets heel anders dan dierlijk leven. Dieren kunnen niet appelleren aan het gebod "scep geluk " of "gij zult niet doden" geven.

b. De Oerimpressie is de impressie die aan het bewustzijn voorafgaat.

De oerimpressie valt buiten de bron van het bewustzijn. Met een voorbeeld wil ik dit duiden: Het 'au' van een schop tegen mijn schenen is een reactie via de zenuwbanen in mijn hersenen. Het 'au' is een tweede voelen, het bewustzijn pakt op wat voor mij is, wat eerder al heden was. Bewustzijn is altijd interpretatie, verbeelding, vertaling van de ervaring der ervaringen. Als ik het moment beleef is het alweer voorbij. Het bewustzijn achterhaalt slechts wat voorbij is. Het toont dat de oerimpressionele raking heeft plaats gevonden.

Genieten en lijden zijn onlosmakelijk verbonden. Samen zijn ze mijn kwetsbaarheid. Alleen een kwetsbaar ik kan van zijn naaste houden. Kwetsbaar: genieten, lijden en ethisch raakbaar. Ik kan mij door mijn lijden inleven in de kwetsbaarheid van anderen. En ook maakt het lijden van anderen het zinvol om zorg te verlenen.

Alleen sterfelijke mensen kunnen zorg dragen voor sterfelijke mensen.

c. Broederschap. Dat wat een mens menselijk maakt, is broederschap. Broederschap kan de gelijkheid tussen de Ander en de Anderen aanduiden.

Als kind ben ik niet louter (biologisch) gevolg van mijn ouders. Ik erf het leven, dat wil zeggen het levende heden, waardoor ik als ethisch gevoelige uniciteit op mijzelf sta. Zo ben ik met ontelbare andere uniciteiten, die net als ik kind zijn, erfgenamen van het leven van ouders en 'schepper'. Die "collectiviteit die geen gemeenschappelijkheid is " is voor Levinas de broederschap als een verwantschap van mensen. Zo ben ik de hoeder van mijn broeders. Iedereen is lid van de gemeenschap van mensen, ik alleen ben erelid. Ik ben uitverkoren tot verantwoordelijkheid: ik ben deelnemend aan de gemeenschap, ik sta er tegelijk buiten in mijn unieke verantwoordelijkheid voor alle mensen. Zo geloof ik werkelijk dat wat een mens menselijk maakt, broederschap is.

Stellingen van Levinas:

- a. In het gelaat van de ander ontmoet ik God (God staat voor het goede).
- b. Het goede in de mens is groter dan het kwade.
- c. Het lijden maakt de mens kwetsbaarder en daardoor meer ontvankelijk voor de ander. Het lijden hoort bij het leven en bij het genieten van het leven.
- d. De natuur is moreel gezien blind, heeft geen geweten.

Bestudeerde boeken:

De filosofie van Emmanuel Levinas / Jan Keij / 2006

Levinas: Totaliteit en Oneindigheid / werk waarop Levinas promoveerde / 1961

Emmanuel Levinas aan het woord / Francois Poirie en Philippe Nemo / 2006

Het gelaat: jij die mij aanziet / J.C.M. Engelen / 1987